

บทนำและข้อวิจารณ์บทความ
จากการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยา ครั้งที่ 3

เรื่อง

ทบทวนภูมิปัญญา ทำทลายความรู้

24-26 มีนาคม 2547

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
(องค์การมหาชน)

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

บทนำ

การประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยาครั้งที่ 3

เรื่อง ทบทวนภูมิปัญญา ทำหายความรู้

วันที่ 24-26 มีนาคม 2547

“ภูมิปัญญา” หรือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นคำที่ใช้กันแพร่หลายทั่วไปในสังคม และในวงการต่าง ๆ ทั้งของรัฐ องค์กรพัฒนา นักวิชาการ และสื่อมวลชน นอกจากนี้ยังเป็นคำที่คาบเกี่ยวกับคำอื่น ๆ อีกจำนวนหนึ่ง เช่น ความรู้ท้องถิ่น ความรู้ของชาวบ้าน ภูมิปัญญาชาวบ้าน ความรู้พื้นบ้าน คำเหล่านี้อาจจะเริ่มใช้กันอย่างแพร่หลายในช่วงเวลาประมาณยี่สิบปีที่ผ่านมา และได้รับแรงส่งเสริมผลักดันจากกระแสสังคมที่เป็นปฏิกิริยาต่อต้านโลกาภิวัตน์ เกิดการหันมาเน้นความสำคัญของท้องถิ่นและยกย่องความรู้และวิถีชีวิตแบบท้องถิ่น มองเห็นความงดงามและลุ่มลึกของวิถีชีวิตของคนธรรมดาสามัญ ชาวบ้านและชาวป่าชาวดอยที่ห่างไกลความก้าวหน้าทางวัตถุและเทคโนโลยี

ถึงแม้ว่าความคิดเรื่องภูมิปัญญาจะเป็นสิ่งที่ยอมรับกันทั่วไปว่ามีคุณค่า แต่ความเข้าใจว่าภูมิปัญญาคืออะไร แตกต่างหรือไม่แตกต่างจากความรู้อย่างไร ก็ยังเป็นสิ่งที่มีความคลุมเครืออยู่มาก รวมทั้งการใช้คำนี้ในชีวิตประจำวัน หรือนำไปใช้ในการเคลื่อนไหวทางสังคม ก็มีความหมายหลากหลาย บางทีก็ใช้กับผลิตภัณฑ์หรือเทคนิควิธี บางทีก็ใช้กับกระบวนการทางสังคมของการถ่ายทอดความรู้ หรือบางทีก็หมายถึงตัวบุคคล นอกจากนี้การส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นก็ดูเหมือนมีเป้าหมายและรูปแบบที่ขัดแย้งกัน เช่นระหว่างการส่งเสริมให้ชาวบ้านเกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเองเพื่อเป็นพลังแก่ชุมชน กับส่งเสริมในรูปแบบของสินค้าเพื่อการบริโภคของนักท่องเที่ยว หรือระหว่างความเป็นท้องถิ่นนิยมกับความเป็นชาตินิยม และในขณะเดียวกันก็มีการวิพากษ์วิจารณ์ว่า การมุ่งแต่จะส่งเสริมภูมิปัญญาโดยปราศจากการใคร่ครวญ พินิจพิจารณาอย่างรอบคอบ แทนที่จะเกิดความงอกงาม อาจจะนำไปสู่ความอับจนปัญญามากกว่า

ดังนั้น หากเราพิจารณาภูมิปัญญาในฐานะที่เป็นมโนทัศน์ที่ใช้วิเคราะห์ปรากฏการณ์ทางสังคม วัฒนธรรม จึงยังคงมีคำถามที่ควรจะช่วยกันตอบอยู่อีกมาก ในแง่หนึ่ง นักมานุษยวิทยา มีความสนใจภูมิปัญญา ในฐานะที่เป็นระบบความรู้ประเภทหนึ่ง ที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง แตกต่างจากความรู้สมัยใหม่ หรือความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และได้มีผู้ที่พยายามแยกแยะ ดึงเอาความแตกต่างระบบความรู้สองแบบนี้ออกมาต่าง ๆ กัน เช่น ความรู้ที่เฉพาะเจาะจง/ความรู้สากล ความรู้เชิงปฏิบัติ/ความรู้เชิงวิเคราะห์ ความรู้ท้องถิ่นโลกที่สาม/ความรู้ตะวันตก ความรู้แบบมุขปาฐะ/ความรู้ที่ใช้ตัวหนังสือ ในอีกแง่หนึ่งนักมานุษยวิทยาบางกลุ่ม เห็นว่า การจำแนกความรู้เป็นคู่ตรงข้ามเช่นนี้เป็นเรื่องสุดโต่งเกินไป ภูมิปัญญาชาวบ้าน มีลักษณะของการ

ผสมผสาน ปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา จึงไม่มีภูมิปัญญาที่บริสุทธิ์ หรือวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์ตามแม่แบบที่เป็นอุดมคติ

นอกจากนั้น การมองเรื่องภูมิปัญญาและระบบความรู้ ในอีกกระแสความคิดหนึ่ง ยังเสนอว่า ระบบความรู้ไม่ว่าของพื้นบ้าน หรือความรู้สากล ล้วนเป็นผลผลิตทางสังคมที่ถูกสร้างขึ้นด้วยเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ของแต่ละยุคสมัย ภายใต้ปฏิบัติการของอำนาจที่คัดสรรกลั่นกรอง และกำหนดคุณค่าว่า ความรู้ชนิดใด เรื่องใด สมควรที่จะได้รับการเปิดเผยและเชิดชู และแบบใดสมควรถูกเพิกเฉย หรือปกปิดไว้ ดังนั้นความรู้ทุกอย่างจึงเผยความจริงบางสิ่ง และอำพรางซ่อนเร้นบางสิ่งอยู่เสมอ

การประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยา ครั้งที่ 3 ในเดือนมีนาคม 2547 จึงเป็นการเปิดเวทีให้มีการทบทวน ตั้งคำถาม เสนอแนะ เปิดเผยและปิดบัง ทำทลายและสร้างสมภูมิปัญญาและความรู้ใหม่ ในประเด็นหลักๆต่อไปนี้

- สืบค้นประวัติศาสตร์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นไทย ความคิดเรื่องภูมิปัญญาเกิดขึ้นเมื่อใด เกี่ยวข้องกับโลกาภิวัตน์ ชาตินิยม ท้องถิ่นนิยม หรือการต่อสู้ระหว่างกลุ่มอำนาจต่างๆ ในสังคมอย่างไร
- พิจารณาภูมิปัญญาในฐานะที่เป็นระบบความรู้ ที่มีความหลากหลาย และเป็นเวทีของการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนความรู้จากแหล่งต่างๆทั้งที่เป็นของเดิมและของใหม่
- ภูมิปัญญาในฐานะกระบวนการขัดขึ้น ต่อรอง และปรับตัว ต่ออิทธิพลจากภายนอก เป็นเครื่องมือของคนในท้องถิ่นในการตอบโต้ในเชิงความคิดและการปฏิบัติ กับระบบทุนนิยม บริโภคนิยม และการท่องเที่ยว
- วาทกรรมความรู้ การเมืองของระบบความรู้ วิเคราะห์บุคคลและองค์กรที่มีส่วนในการสร้างวาทกรรมเรื่องภูมิปัญญา และการนำเรื่องภูมิปัญญาไปใช้ในระดับความคิด นโยบาย และปฏิบัติการของคนกลุ่มต่างๆ เช่นหน่วยงานราชการ องค์กรพัฒนา ช่างบ้าน สื่อมวลชน นักวิชาการ
- ชาวบ้าน ในฐานะผู้ที่เป็นส่วนหนึ่งของภูมิปัญญา และ ในฐานะที่เป็นผู้วิเคราะห์
- ภูมิปัญญาท้องถิ่น กับการนิยามความเป็นหญิงชาย หรือเพศกับความรู้ เงื่อนไขของการนิยามความเป็นเพศหญิงชายและอื่นๆ ทำให้เกิดการสังสมความรู้ ภูมิปัญญา ในลักษณะที่ต่างกัน
- ภูมิปัญญาในฐานะที่เป็นพื้นที่ของการสร้างสรรค์ทางสุนทรีย์
- พัฒนาการของความคิดและปฏิบัติการเรื่องภูมิปัญญา ในสังคมหรือภูมิภาคอื่นๆ นอกประเทศไทย

ประเภทกิจกรรมที่เกิดขึ้นในการประชุม

1. การอภิปราย 8 หัวข้อ

- 1.1 ชีวิตประวัติและวงศาคณาญาติของภูมิปัญญาในประเทศไทย
- 1.2 ทำทนายภูมิปัญญาด้วยสายตาค้างควา
- 1.3 ภูมิปัญญา / ความรู้ท้องถิ่นในงานพัฒนา
- 1.4 ภูมิปัญญาในสายตาค้างควาและนักปรัชญา
- 1.5 สำนวนกระแสภูมิปัญญาและความรู้ท้องถิ่นในประเทศไทยเพื่อนบ้าน
- 1.6 ความลับในความรู-ความรู้คู่กับความลับ
- 1.7 เหลียวหลังแลหน้า มองงานมานุษยวิทยารุ่นใหม่
- 1.8 สะท้อนความคิดจากการประชุม

การอภิปรายในหัวข้อหลักซึ่งมีบทความได้แก่เรื่อง ชีวิตประวัติและวงศาคณาญาติของภูมิปัญญาในประเทศไทย เสนอโดย ดร.ปรีดา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล บทความนี้เป็นการทบทวนองค์ความรู้และการศึกษาเรื่องภูมิปัญญาในประเทศไทย และเปรียบเทียบกับประเทศอื่นๆ โดยเริ่มจากการอธิบายภูมิหลังและประวัติศาสตร์ของการเกิดขึ้นของกระแสภูมิปัญญา ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับความเคลื่อนไหวของนักพัฒนาเอกชนที่ต้องการแสวงหาการพัฒนาแนวใหม่ ในปี พ.ศ.2524 มีการเสนอแนวคิดเรื่องวัฒนธรรมชุมชน และมีการใช้คำว่าภูมิปัญญารวมอยู่ด้วย สังคมไทยในช่วงเวลานั้นเปิดโอกาสให้คนออกมาวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลและเกิดการตั้งองค์กรพัฒนาเอกชนขึ้นหลายแห่ง และมีการส่งเสริมการพัฒนาชนบท การแก้ปัญหาชนบท มีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจากนักวิชาการหลายคน ซึ่งประเด็นเรื่องคติชนและภูมิปัญญาจะถูกนำมาอธิบายเป็นเรื่องหลัก นักวิชาการที่สนใจในประเด็นเหล่านี้ ได้แก่ สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, ล้อม เพ็งแก้ว, จารุวรรณ ธรรมวัตร, นพ.ประเวศ วะสี, เสน่ห์ จามริก, เอกวิทย์ ณ ถลาง เป็นต้น

ความต่อเนื่องของความสนใจในเรื่องประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และวัฒนธรรมชุมชน หลังจากเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พ.ศ.2535 ก็คือการตั้งคำถามเกี่ยวกับกระแสโลกาภิวัตน์ บุคคลที่มีบทบาทสำคัญที่พูดถึงภูมิปัญญาไทย ในช่วงนี้ได้แก่ นพ.ประเวศ วะสี ซึ่งได้สร้างฐานความคิดและกระแสภูมิปัญญาในแวดวงการศึกษา อีกท่านหนึ่งคือ เอกวิทย์ ณ ถลาง ซึ่งให้ความสนใจเกี่ยวกับปราชญ์ชาวบ้านในท้องถิ่นต่างๆ และเขียนงานวิชาการเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้จำนวนมาก พร้อมกันนั้นแนวคิดของเอกวิทย์ก็ยังถูกนำไปใช้ในนโยบายของรัฐโดยผ่านสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช) และ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว) ประเด็นภูมิปัญญาจึงถูกใช้เป็นการต่อต้านการพัฒนากระแสหลัก และต่อสู้กับอำนาจ ขณะเดียวกันก็เชิดชูความรู้ท้องถิ่นหรือชีวิตชาวบ้าน

บทความเรื่องนี้ยังยกตัวอย่างภูมิปัญญาจากประเทศไทย โดยกล่าวถึงการต่อสู้กับอำนาจในยุคอาณานิคมในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 เช่น ในประเทศสเปน และกรีซ ซึ่งมีนักวิชาการท้องถิ่นลุกขึ้นมาต่อต้านตะวันตกและหันมาเชิดชูศักดิ์ศรีของชาวบ้าน บทความเรื่องนี้มีข้อค้นพบว่า

นิยามของภูมิปัญญายังมีความคลุมเครือ เนื่องจากการพูดถึงภูมิปัญญามักจะเป็นเรื่องของการจัดประเภทของความรู้ เช่น เรื่องทรัพยากร ความเชื่อ จารีตประเพณี พิธีกรรม เป็นต้น ความรู้เหล่านั้นมักจะเกี่ยวข้องกับระบบสังคม ตัวบุคคลและศีลธรรม และยังถูกใช้เป็นเครื่องมือในการต่อสู้ ต่อรอง หรือหาทางออกของปัญหาและความขัดแย้ง อย่างไรก็ตามการศึกษาเรื่องภูมิปัญญายังคงขาดการตั้งคำถาม เช่น ความรู้แบบภูมิปัญญาที่เน้นการปฏิบัติจะแยกจากความรู้เชิงแนวคิดได้หรือไม่ ความรู้ที่มีใช้ของชาวบ้านมีหรือไม่ ความรู้แบบชาวบ้านต่างจากความรู้แบบวิทยาศาสตร์อย่างสิ้นเชิงหรือไม่ เป็นต้น

การอภิปรายในหัวข้อนี้ช่วยให้เข้าใจว่า “ภูมิปัญญา” เกิดเป็นกระแสได้อย่างไร และรัฐนำเรื่องนี้มาสร้างนโยบายพัฒนาประเทศได้อย่างไร อะไรบ้างที่ถูกจัดว่าเป็นภูมิปัญญาในความคิดของนักพัฒนา ชาวบ้าน นักการเมือง และชาวบ้านทั่วไป และอะไรบ้างคือข้อจำกัดของนิยามของ “ภูมิปัญญา” ซึ่งส่งผลให้สังคมเข้าใจภูมิปัญญาในมิติเดียว เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกมองว่าเป็นหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นต้น นอกจากนี้ยังทให้เห็นว่าการศึกษาภูมิปัญญาสามารถอาศัยแนวคิดทฤษฎีที่หลากหลาย และนำไปสู่ข้อสรุปเกี่ยวกับภูมิปัญญาที่ต่างกัน เช่น มานุษยวิทยาอธิบายความรู้ท้องถิ่นต่างไปจากนักรัฐศาสตร์ หรือนักเศรษฐศาสตร์ เป็นต้น

การอภิปรายในหัวข้อท้าทายภูมิปัญญาด้วยสายตาค้างคาว วิทยาการที่ทำให้ความรู้ได้แก่ ศ.ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง, ศ.สุทิววงศ์ พงศ์ไพบูลย์, ผศ.ดร.ไชยันต์ รัชชกูล ดำเนินรายการโดย รศ.ดร.ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ การอภิปรายหัวข้อนี้เป็นการท้าทาย “ภูมิปัญญา” ด้วยวิธีคิดแบบอื่นๆ กล่าวคือ พยายามตั้งคำถามกับความรู้ที่เราเคยมอง สิ่งเดียวกันหากมองด้วยวิธีคิดอื่นๆ ก็อาจทำให้เห็นสิ่งที่ต่างออกไปได้ เช่นเดียวกับภูมิปัญญา ถ้าเรามองว่าภูมิปัญญาเป็นความรู้ประเภทหนึ่ง ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เราก็จะคิดใหม่ว่าภูมิปัญญาไม่ใช่สิ่งคงที่ตายตัว การอภิปรายนี้ช่วยให้เราพัฒนาเครื่องมือใหม่ๆ ที่จะอธิบายความรู้ หรือภูมิปัญญาในสังคมไทย เพราะสิ่งที่ผู้รู้ หรือนักวิชาการอย่างอาจารย์เอกวิทย์และอาจารย์สุทิววงศ์พูดอาจเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ ถ้านักวิชาการรุ่นใหม่ไม่สามารถตั้งคำถามหรือถกเถียงกับความรู้แบบเดิมๆ หรือเป็นความรู้ของนักวิชาการอาวุโสได้แล้ว เราก็คงพัฒนาความรู้ใหม่ๆ ไม่ได้เลย

การอภิปรายในหัวข้อภูมิปัญญาในสายตานักปรัชญา และนักมานุษยวิทยา วิทยาการคือ รศ.ดร.สุวรรณา สถาอานันท์ และ อาจารย์ธิยยุทธ บุญมี การอภิปรายนี้เป็นการให้ภาพของการศึกษาระบบความรู้ในสาขาปรัชญาและมานุษยวิทยาว่าเป็นมาอย่างไร ในสายปรัชญามองว่าความรู้มีได้หลายแบบ ขึ้นอยู่กับวิธีคิดและทฤษฎี เช่นวิทยาศาสตร์อาจมองความรู้ว่าต้องมาจากการพิสูจน์ และทดลอง แตกต่างจากความรู้แบบไสยศาสตร์ที่มาจากความเชื่อและศรัทธา เท่าที่ผ่านมามความรู้แบบวิทยาศาสตร์มีอิทธิพลครอบงำคนในโลก และประณามว่าไสยศาสตร์คือความงมงายและไร้เหตุผล แต่ความรู้วิทยาศาสตร์ก็สร้างผลเสียและทำลายทรัพยากรธรรมชาติไปมาก ตรงข้ามกับความรู้ไสยศาสตร์ของชาวบ้านที่เคารพบูชาธรรมชาติ ในทางมานุษยวิทยาก็มีพัฒนาการของแนวคิดและอธิบายวัฒนธรรม เช่น วัฒนธรรมในแบบวิวัฒนาการ แบบโครงสร้างหน้าที่ แบบสัญลักษณ์ และโครงสร้างนิยม มาจนถึงโพสต์มอดิร์น วัฒนธรรมและความรู้ในทางมานุษยวิทยากำลังถูกตรวจสอบจากนักมานุษยวิทยารุ่นใหม่ว่าสิ่งที่นักมานุษยวิทยาอธิบายปะปนด้วยตัวตนของนักมานุษยวิทยาบ้างหรือไม่ เสียงพูดของชาวบ้านควรจะอยู่ตรงไหน และข้อจำกัดของการอธิบายมีอะไรบ้าง

การอภิปรายเรื่องสำรวจภูมิปัญญาและความรู้ท้องถิ่นในประเทศเพื่อนบ้าน โดย ดร.นลินี ตันธุนนิตย์ ให้ภาพประวัติศาสตร์การต่อสู้ดิ้นรนของชาวบ้านในอินเดียนและฟิลิปปินส์ ในการ ต่อสู้เรียกร้องกับรัฐในปัญหาการสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศชุมชนและ การทำมาหากินของชาวบ้าน ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเขื่อนลุกขึ้นมาต่อสู้เรียกร้อง สิทธิของตนเอง สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นว่าชาวบ้านมีความรู้ของตนในการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น แต่เขื่อนที่จะเกิดขึ้นจะทำให้ชีวิตของเขาเสื่อมโทรมลง กรณีความขัดแย้งนี้สะท้อนให้เห็นว่ารัฐ กับชาวบ้านกำลังต่อสู้กันโดยอ้างความรู้ที่แต่ละฝ่ายเชื่อว่าดีที่สุด

การอภิปรายของ ศ.(พิเศษ) ชลธิรา สัตยวิวัฒนา และ ดร.ใจ อึ้งภากรณ์ เรื่องความลับใน ความรู้ ความรู้คู่กับความลับ สะท้อนให้เห็นว่าในช่วงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม รัฐมีการปกปิด ความรู้แก่ประชาชน ความรู้ถูกปิดเบือนโดยสื่อของรัฐ และผู้ที่อยู่ตรงข้ามกับรัฐจะถูกจับในข้อ หาเป็นคอมมิวนิสต์ เช่นเดียวกับการปกปิดความรู้เรื่องม้ง ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยในประเทศไทย ม้งจำนวนมากถูกจับและควบคุมอยู่ที่ถ้ากระบอกเนื่องจากค้ายาเสพติด ที่ถ้ากระบอกจึงเป็น ชุมชนม้งขนาดใหญ่ ปัจจุบันรัฐบาลไทยกำลังมีนโยบายผลักดันม้งกลุ่มนี้ออกนอกประเทศ โดยไม่คำนึงถึงสิทธิมนุษยชน

การอภิปรายเรื่อง เหลียวหลังแลหน้า มองงานวิจัยมานุษยวิทยารุ่นใหม่ วิทยากร ได้ แก่ รศ.ดร.ม.ร.ว.อคิน รพีพัฒน์ , ดร.ชยันต์ วรรธนะภูติ และ อ.ฉลาดชาย รมิตานนท์ ดำเนิน รายการโดย อ.สิริวุฒิ เสนาคำ วิทยากรทั้งสามท่านได้เล่าประสบการณ์การทำงาน และการ เป็นนักมานุษยวิทยาโดยเปรียบเทียบชีวิตในวัยเรียนจนกระทั่งมาการทำงาน ซึ่งสะท้อนว่า แนวคิดทฤษฎีทางมานุษยวิทยาในช่วงที่ท่านเรียนและทำงานต่างไปจากปัจจุบันมาก นัก มานุษยวิทยาทั้งสามท่านแสดงความคิดเห็นว่า งานวิจัยทางมานุษยวิทยารุ่นใหม่สนใจเรื่องตัวตน ของนักมานุษยวิทยามากขึ้น และมองเห็นเงื่อนไขในการศึกษามากขึ้น ทั้งสามท่านหวังว่านัก มานุษยวิทยารุ่นใหม่จะช่วยให้งานวิจัยพัฒนาไปมากกว่าเดิม

2. การประชุมกลุ่มย่อย 14 กลุ่ม ได้แก่

- 2.1 ภูมิปัญญากับการปรับตัวในระบบทุนนิยม
- 2.2 ความรู้พื้นบ้านกับการพัฒนา
- 2.3 ภูมิปัญญากับการละเล่น
- 2.4 ญาณวิทยา การแพทย์พื้นบ้านกับการท้าทายความรู้
- 2.5 ศาสตร์ สี ผี สื่อใด ความ(ไม่)รู้กับเวียดนามหลังปฏิวัติ
- 2.6 ความรู้ของกลุ่มคนบนพื้นที่สูง
- 2.7 การเมืองวัฒนธรรมว่าด้วยความรู้
- 2.8 ร่างกาย ผัสสะการรับรู้ การเมืองเรื่องความทรงจำและประสบการณ์
- 2.9 พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น
- 2.10 ความรู้กับพลังสังคม
- 2.11 ทรัพยากรกับความรู้
- 2.12 ความรู้ในชุมชนช่าง
- 2.13 ความรู้กับชาติพันธุ์

2.14 ผู้หญิง-เกย์-กะเทย กับการทำหายเรื่องเพศ

3. การแสดงวัฒนธรรม วงตี่โนงและกลองแอว

การแสดงครั้งนี้เป็นส่วนหนึ่งของการแสดงวัฒนธรรมประจำเดือน วิทยากร คือ ว่าที่ ร.ต.นิรันดร์ ภักดี อาจารย์ประสิทธิ์ เลี้ยวสิริพงศ์ และ พ่อหนานดำรงค์ ชัยเพ็ชร จากจังหวัดเชียงใหม่ การแสดงวงตี่โนงและกลองแอวเป็นการแสดงแบบล้านนาซึ่งได้รับรางวัลจากการประกวดมากมาย โดยเฉพาะพ่อหนานดำรงค์คือผู้ที่ตีกลองแอวที่มีความสามารถและได้รับการยกย่อง ถือเป็นครูทางด้านดนตรีล้านนาที่สำคัญของประเทศ

4. การแสดงนิทรรศการ 1 เรื่อง เรื่อง Indigenous Knowledge

5. การออกร้านจำหน่ายหนังสือ

- 5.1 ร้านศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร
- 5.2 ร้านวิถีทรรศน์
- 5.3 ร้านอาจารย์สุรียา
- 5.4 ร้านสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- 5.5 ร้านรัฐศาสตร์สาร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- 5.6 ร้านชมรมหนังสือผู้หญิงกรุงเทพฯ
- 5.7 ร้านเมืองโบราณ

6. การออกร้านจำหน่ายสินค้า

- 6.1 ร้านยี่สาร
- 6.2 ร้านรุ่งอรุณ บางบอน (หัตถกรรมของเด็กเล่น)
- 6.3 ร้านผ้ามหาสารคาม
- 6.4 ร้านบ้านบุญ
- 6.5 ร้านเครื่องเงิน

7. การผลิตหนังสือจากการประชุมประจำปีครั้งที่ 3 เรื่องชาติและชาติพันธุ์ 4 เล่ม

- 7.1 ชาติพันธุ์กับการแพทย์
- 7.2 ความเป็นไทย/ ความเป็นไท
- 7.3 ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์
- 7.4 วาทกรรมอัตลักษณ์

จำนวนผู้เข้าร่วมประชุม รวม 508 คน ประกอบด้วย

- ผู้ลงทะเบียนบุคคลทั่วไป 198 คน
- ผู้ลงทะเบียน นักศึกษา 142 คน
- วิทยากร 32 คน

-ผู้เสนอบทความ	40 คน
-แขกพิเศษ	38 คน
-สื่อมวลชน	23 คน
-ผู้ขอเข้าร่วมสังเกตการณ์	35 คน

ข้อคิดเห็นและข้อวิจารณ์บทความ
จากการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยาครั้งที่ 3
เรื่อง ทบทวนภูมิปัญญา ทำหายความรู้

1. ผู้วิจารณ์ ดร.สุชาดา ทวีสิทธิ์
กลุ่ม ภูมิปัญญากับการปรับตัวในระบบทุนนิยม

ข้อบทความ วัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาและฟื้นฟูเศรษฐกิจชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนลุ่มน้ำที่ได้รับผลกระทบจากการก่อสร้างเขื่อนปากมูล
เสนอโดย ดร. กนกวรรณ มะโนรมย์

ข้อบทความ วาทกรรมของการจัดสร้างภูมิปัญญา : เส้นทางของ "ผลิตภัณฑ์ชุมชน" กับ "คนกินน้ำแม่เดียวกัน" รอบกว๊านพะเยา
เสนอโดย มนตรา พงษ์นิล

ข้อบทความ รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ บ้านวังอ้อ ตำบลห้วยด่อน อำเภอเชียงใน จ. อุบลราชธานี
เสนอโดย กาญจนา ทองทั่ว
ข้อวิจารณ์รวม

งานทั้งสามชิ้นนี้เรียกได้ว่าเป็น ปฏิบัติการทางภูมิปัญญาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบัน ในบทความของอาจารย์มนตราได้ให้คำจำกัดความของ "ภูมิปัญญา" ไว้ชัดเจน โดยเห็นว่าภูมิปัญญาเป็นชุดของความรู้ท้องถิ่น ค่านิยม วิถีปฏิบัติ คติชน ที่ปฏิบัติในสังคมท้องถิ่น ส่วนงานของคุณกาญจนาเป็นงานวิจัยที่เรียกว่า participatory action หรืองานประชาวิจัย ไม่ได้ใช้คำว่าภูมิปัญญาเลยในงานชิ้นนี้ อย่างไรก็ตามงานชิ้นนี้ได้เสนอภูมิปัญญาที่เป็นความสามารถของท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรผ่านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ส่วนงานของ ดร.กนกวรรณพูดถึงภูมิปัญญาในแง่มุมของวัฒนธรรมชุมชน กล่าวคือ วัฒนธรรมชุมชนมีความหลากหลายแตกต่าง เชื่อมโยงโครงสร้างเศรษฐกิจ สังคม อำนาจเข้ามา และได้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเครื่องมือต่อรองและต่อต้านอำนาจรัฐในการใช้ทรัพยากร จุดที่น่าสนใจคือความเป็นพลวัตของภูมิปัญญา

2. ผู้วิจารณ์ ดร.รัตนา บุญมธยะ
กลุ่ม ความรู้พื้นบ้านกับการพัฒนา

ข้อบทความ ภูมิปัญญาพื้นบ้านกับการใช้สมุนไพรบำบัดรักษาความเจ็บป่วย กรณีศึกษานายแว วงศ์คำโสม บ้านโคกผาง ต.सानตม อ.ภูเรือ จ.เลย
เสนอโดย คุณโอภาส ชามะรัตน์

ข้อวิจารณ์

งานของคุณโอภาสได้ช่วยยืนยันให้เห็นว่า ความรู้ท้องถิ่นที่มีอยู่กับชาวบ้านนั้นเป็นความรู้ที่มีอยู่จริง และช่วยเหลือชาวบ้านในวิถีชีวิตประจำวันของคนในชุมชน แต่ความรู้ท้องถิ่นนี้ก็ไม่ได้เป็นกระแสหลักของชุมชน ดังนั้นการสานต่อที่จะทำให้ความรู้ชุดนี้ดำรงอยู่ต่อไปก็เป็นเรื่องที่ยากขึ้นในการดำรงชีวิตของคนในปัจจุบัน

ชื่อบทความ ความรู้ชายขอบ อำนาจและปฏิบัติการของร่างทรงในผู้ป่วยจากโรงพยาบาล
เสนอโดยคุณธวัช มณีผ่อง

ข้อวิจารณ์

งานของอาจารย์ธวัชเป็นเรื่องที่ยากต่อการอธิบายเพราะเป็นเรื่องที่กล่าวถึงความคิดเชิงจักรวาลตั้งแต่เกิดจนถึงตาย เหมือนกับเป็นความรู้ที่เป็นระบบทั้งหมดของชีวิต อาจารย์พยายามสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจของความรู้ในพื้นที่สุขภาพระหว่างวิทยาศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่และชีวภาพทางการแพทย์ซึ่งดำรงอยู่ในกรอบความรู้ทางการแพทย์ในสังคมไทยสมัยใหม่ ในขณะเดียวกันก็ไม่ได้มีเฉพาะวาทกรรมหลักอย่างเดียวและหันไปดูความรู้อื่นๆ ที่มีอยู่ในทางการแพทย์แผนโบราณ โดยยกเอาความรู้ที่มีอยู่ในสำนักทรงหนึ่งมาแสดงแต่ก็ได้ชี้ว่า ความรู้ชุดนี้ไม่ได้เป็นความรู้ที่บริสุทธิ์แต่ก็มาจากความรู้หลายชุดเข้าด้วยกัน ซึ่งเรียกว่ามีการปรับปรน ปะทะ ประสานเข้ากับความรู้ชุดอื่นๆ ด้วยทั้งความรู้การแพทย์สมัยใหม่และวัฒนธรรมพื้นบ้าน ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงไม่ใช่สารัตถะที่มีอยู่อย่างเดี่ยวแต่เป็นการปรับนำเข้ามาใช้เพื่อการแก้ปัญหาของคนในท้องถิ่น

3. ผู้วิจารณ์ รศ.ดร.ศิราพร ณ ถลาง

กลุ่ม ภูมิปัญญากับการละเล่น

ชื่อบทความ ภูมิปัญญาล้านนาแลคุณค่าของกลองแอว

เสนอโดย ว่าที่ร.ต.นิรันดร์ ภักดี

ชื่อบทความ ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชุมชน กรณีศึกษาเพลงขอทาน จ.ตราด

เสนอโดย อภิลักษณ์ เกษมผลกุล

ชื่อบทความ ปริศนาคำทาย ภูมิปัญญาทางภาษาในยุคโลกาภิวัตน์

เสนอโดย ดร.ศิริพร ภักดีผาสุข

ข้อวิจารณ์รวม

บทความทั้งสามมีการประกันคุณภาพในระดับหนึ่งเพราะมาจากวิทยานิพนธ์ และเป็นการศึกษาภูมิปัญญาจากคติชนซึ่งเป็นแสดงวัฒนธรรมทางศิลปะของมนุษย์ เป็นทั้งศิลปะการแสดงและวรรณศิลป์ ซึ่งได้แสดงให้เห็นบริบททางสังคมเชิงประเพณี ที่น่าสังเกตคือ ในเรื่องกลองแอว และเพลงขอทานเป็นสิ่งที่อยู่ในโลกศักดิ์สิทธิ์ ในขณะที่ปริศนาคำทายเป็นสิ่งที่อยู่ในโลกสามัญ

บทความเรื่องกลองแอวได้ให้ข้อมูลอย่างละเอียดที่แสดงให้เห็นภูมิปัญญาในการทำกลองแอวตลอดทุกขั้นตอน รวมทั้งพิธีกรรมที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ให้กับกลองซึ่งจะนำมาใช้ในงานบุญทางพุทธศาสนา การลองผัดลองถูกทำให้เกิดการสะสมความรู้ ประสบการณ์ความคิดของคนสู่รุ่น ดังนั้นกระบวนการในการทำกลองของคนโบราณจึงแสดงให้เห็นถึงความพิถีพิถันในการทำกลองให้เกิดความบริสุทธิ์เพื่อทำให้กลองถูกนำมา

ใช้ในบริบทที่ศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา แต่คำถามสำหรับบทความนี้คือ เครื่องดนตรีอื่นที่ใช้ประกอบพิธีกรรมจะต้องผ่านกระบวนการในการสร้างความศักดิ์สิทธิ์เช่นเดียวกับกลองแวงหรือไม่

บทความเรื่องเพลงของท่านมีความน่าสนใจที่เพลงพื้นบ้านซึ่งเป็นข้อมูลทางคติชนได้เป็นส่วนร่วมและกลไกอันหนึ่งในทางวัฒนธรรมที่ทำให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการทำบุญโดยการขับร้องเพลงของท่าน บทบาทเหล่านี้เป็นลักษณะของการนำเสนอมากกว่าเป็นสิ่งที่เรียกว่าภูมิปัญญา หากจะศึกษาในแง่ของภูมิปัญญาอาจจะต้องศึกษาในประเด็นกลวิธีของการร้องเพลงของท่าน หรือการใช้ภาษาที่ปรากฏในเพลง ซึ่งจะสะท้อนลักษณะที่เป็นภูมิปัญญา มากกว่าลักษณะทางบทบาทของความเป็นข้อมูลทางคติชน

บทความเรื่องปริศนาคำทาย สะท้อนภูมิปัญญาในเรื่องการใช้และเล่นกับภาษาโดยเฉพาะภาษานอกระบบ ซึ่งเป็นการเลือกการใช้คำที่มีอยู่ในวัฒนธรรม วิธีการ และการนำคำใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน นอกจากนี้การเสนอปรากฏการณ์ความนิยมเรื่องปริศนาคำทายในปัจจุบันก็เป็นสิ่งที่ดีที่แสดงให้เห็นว่า ปริศนายังเป็นสิ่งที่รับใช้สังคมไทยปัจจุบัน ในประเด็นนี้ น่าจะได้มีการตั้งคำถามว่าปริศนาในสมัยปัจจุบันนี้ได้แสดงให้เห็นถึงปัญญาของคนไทยอย่างไร ปริศนาเหล่านี้สามารถปรับตัวให้อยู่ออกกับสังคมสมัยใหม่ได้อย่างไร ในขณะที่ข้อมูลคติชนอื่นๆ ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปในปัจจุบัน

4. ผู้วิจารณ์ รศ.ดร.พิมพ์วิทย์ บุญมงคล

กลุ่ม ญาณวิทยา การแพทย์พื้นบ้านกับการทำหยาความรู้

ชื่อบทความ การส่งเสริมการนวดแผนไทยในหมู่บ้านทางภาคเหนือของไทย : การปฏิบัติของคนท้องถิ่นและอำนาจของวาทกรรม "ภูมิปัญญาไทย"

เสนอโดย จุงโกะ อิตะ

ข้อวิจารณ์

คุณจุงโกะซึ่งใช้มุมมองเชิงประวัติศาสตร์ซึ่งชี้ให้เห็นการถูกเบียดขับของการแพทย์แผนโบราณโดยรัฐ และต่อมาถูกทำให้เป็นส่วนหนึ่งของระบบรัฐ และการฟื้นฟูการแพทย์พื้นบ้านได้เป็นส่วนหนึ่งของวิถีดคิดของการแพทย์แผนปัจจุบัน โดยกระบวนการของการแพทย์แผนไทยที่ไม่ได้ถูกละทิ้งโดยรัฐก็จะถูกทำให้กลายเป็นชายขอบและอำนาจของวาทกรรมของหมอเมืองต่อการแพทย์แผนไทย ซึ่งมาจากชุดความคิดของตะวันตก ประการต่อมาคุณจุงโกะได้วิเคราะห์ให้เห็นถึงการต่อต้านของชุมชนที่สามารถเลือกที่จะรับหรือไม่รับอะไรให้สอดคล้องกับบริบท เช่นกรณีแม่จางที่ต้องรับการอบรมในการนวดแพทย์แผนไทย คำถามต่องานชิ้นนี้คือ ในบริบทประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นว่าตัวผู้หนดมีความเชื่ออย่างไรที่สัมพันธ์กับท้องถิ่นเองซึ่งผู้เขียนได้ละเลยไป ประการที่สองผู้เขียนได้ตั้งใจให้เห็นการเรียกการแพทย์แผนไทยแต่ไม่ได้ชี้ให้เห็นอำนาจและการจัดระเบียบความสัมพันธ์ทางสังคมที่มาจากภาษา และยังไม่เห็นพื้นที่ของปฏิบัติการทางวาทกรรมว่าอยู่ตรงไหนเช่นตรงการนวดหรือการอบรม ประการที่สี่ความหมายของท้องถิ่นที่มีต่อการแพทย์แผนไทยยังไม่ชัดเจน ในส่วนวิธีวิเคราะห์วิธีวิทยา คือการแปลภาษาญี่ปุ่นและผู้แก้ไขงานซึ่งมีตัวตนของบุคคลทั้งสองรวมอยู่ด้วย และตัวตนของผู้ทำงานในภาคสนามเมื่อไร ที่ไหน อย่างไร และการสะท้อนความเป็นผู้เขียนในฐานะเป็นชาวญี่ปุ่นที่เข้ามาศึกษาในสังคมไทยก็จะช่วยสร้างความเข้าใจมากขึ้น

ชื่อบทความ ระบาดวิทยากับความรู้ท้องถิ่น พื้นที่ อำนาจ และการท้าทายความรู้ในชุมชนกะเหรี่ยง
แห่งคลิตี้

เสนอโดย มาลี สิทธิเกรียงไกร

ข้อวิจารณ์

เป็นปฏิบัติการที่น่าเสนอความทุกข์ยากของชุมชน โดยใช้ให้เห็นว่าแนวคิดทางระบาดวิทยาได้ปิดบังชาว
บ้านอย่างไร จึงเป็นบทความที่ช่วยเปิดพื้นที่ของชาวบ้านให้เป็นที่รับรู้มากขึ้นต่อสังคม แต่หากพิจารณาถึงความเป็น
คนชายขอบของชาวกะเหรี่ยงน่าจะได้ถูกใช้ช่วยวิเคราะห์เพิ่มเติม กรณีที่ใช้ข้อมูลจากสื่อซึ่งสื่อเองก็มีการคัดเลือกสิ่งที่
จะนำเสนอด้วย การท้าทายความรู้แบบระบาดวิทยานั้นได้รวมถึงกรณีของผู้เขียนด้วย

ชื่อบทความ ญาณวิทยากับการแพทย์พื้นบ้าน มิติที่ขาดหายของการศึกษาภูมิปัญญาสุขภาพไทย

เสนอโดย ยงศักดิ์ ดันติปัญญ

ข้อวิจารณ์

เสนอได้อย่างดีเป็นระบบ เข้าใจง่าย และใช้ภาษาได้ง่ายโดยไม่ต้องใช้คำทางมานุษยวิทยา ถือได้ว่าเป็น
บทความที่กินใจนักมานุษยวิทยาที่หยิบปัญหาการแพทย์พื้นบ้านที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในบริบททางสังคม
และวัฒนธรรม เต็มไปด้วยมิติทางประวัติศาสตร์ การมองแบบมหภาค และแบบประสบการณ์ การเสนออย่างเป็น
ระบบขั้นตอนนี้เจือปนไปด้วยความเป็นปฏิฐานนิยมด้วยหรือไม่

5. ผู้วิจารณ์ ดร.สุริยา สมุทคุปดี

กลุ่ม ศาสตร์ สี ผิ สือโต : ความไม่รู้กับเวียดนามหลังปฏิวัติ

ชื่อบทความ ฐานความรู้-ภูมิปัญญา ชาติพันธุ์วิทยาในเวียดนาม

เสนอโดย คุณพิเชฐ สายพันธ์

ชื่อบทความ การรื้อฟื้นสื่อไตในเวียดนาม ความรู้ท้องถิ่นกับท้องถิ่นของความรู้

เสนอโดย อาจารย์ยุคติ มุกดาวิจิตร

ข้อวิจารณ์รวม

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยที่มาจากเอกสารเป็นหลักและเป็นข้อมูลที่ให้ประโยชน์มาก เป็นผลงานของนัก
วิชาการไทยที่ไปศึกษาประเทศเพื่อนบ้านที่เกี่ยวพันกับเราเรื่องไต และการศึกษาในประเด็นศาสนาความเชื่อ แสดง
ให้เห็นว่าการรื้อฟื้นและการต่อสู้ของคนระดับล่างผูกติดอยู่กับการเมือง การปฏิบัติ นโยบายของรัฐ ถึงแม้ว่ารัฐจะมี
อำนาจมากน้อยแค่ไหน ในงานของอาจารย์ยุคติจะเห็นว่าคนก็ใช้อำนาจในแง่มืดต่างๆ เพื่อตอบโต้กับรัฐ ซึ่งแสดงให้เห็น
เห็นว่าท้องถิ่นก็มีสิทธิมีส่วนในเรื่องนี้เช่นกัน และงานทั้งสองกรณีนี้ก็อยู่ในกรอบของภูมิปัญญาที่เป็นเรื่องเกี่ยวพันใน
ครอบครัว เครือญาติและความอบอุ่นที่จะสามารถสืบสานต่อไปได้

ชื่อบทความ คำเรียกสีภาษาเวียดนาม

เสนอโดย อาจารย์รุจิวรรณ เหล่าไพโรจน์

ข้อวิจารณ์

เป็นงานที่มีระเบียบวิธีแบบวิทยาศาสตร์ เพราะการศึกษาเรื่องสีของเวียดนามเป็นการสร้างความเข้าใจผ่านกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ทางภาษาศาสตร์ ในการศึกษาลักษณะนี้เป็นการศึกษาในเชิงเปรียบเทียบผ่านบริบททางวัฒนธรรมระหว่างไทยกับเวียดนาม

ข้อบทความ "ผู้ถือกุญแจกล่องใส่เงิน" ลัทธิเจ้าแม่สามตำหนัก สีตำหนัก และพื้นที่ผู้หญิงยุคหลังสังคมนิยมเวียดนาม

เสนอโดย คุณศิลปกิจ ตี๋ขันติกุล

ข้อวิจารณ์

เป็นงานที่ศึกษาทางภาคสนามที่กำลังอยู่ระหว่างการศึกษาและการวิเคราะห์ซึ่งยังไม่เสร็จ นอกจากงานของอาจารย์จิวรณ

ข้อวิจารณ์รวม

ทั้งนี้งานเสนอในกลุ่มนี้จะเป็แม่แบบของการทำงานของนักวิชาการประเทศไทย ไม่ว่าจะเรียนอยู่แห่งไหนแต่ก็มีโอกาสที่จะออกไปศึกษาประเทศเพื่อนบ้าน มีทุนที่ให้ความสนใจต่อประเทศเพื่อนบ้าน ไม่ว่าจะเป็นมิติในทางภาษาศาสตร์ของอาจารย์จิวรณ หรือในทางชาติพันธุ์ของอาจารย์พิเชฐ ด้านความเชื่อลัทธิพิธีของศิลปกิจ และการรื้อฟื้นอักษรไตของอาจารย์ยุคติ ซึ่งน่าจะเป็นเรื่องที่น่ายินใจของนักวิชาการรุ่นหนุ่มรุ่นสาวของประเทศไทย โดยไม่ได้มีข้อจำกัดว่าจะเป็นงานวิทยานิพนธ์หรืองานวิจัยแต่ก็มีโอกาสในการเข้าไปศึกษากับประเทศเพื่อนบ้านที่มีความสัมพันธ์กับประเทศเราอย่างใกล้ชิดในประวัติศาสตร์อันยาวนาน ในส่วนของงานของอาจารย์จิวรณซึ่งเป็นวิธีการแบบวิทยาศาสตร์น่าจะมีส่วนของคนเพิ่มเติมถ้าเป็นไปได้

6. กลุ่ม ความรู้ของกลุ่มคนบนพื้นที่สูง

ผู้วิจารณ์ ผศ.ดร.รัศมี ชูทรงเดช

ข้อบทความ การตั้งถิ่นฐานของคนบนพื้นที่สูง ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

เสนอโดย คุณอุดมลักษณ์ ชื่นตระกูล

ข้อบทความ ภูมิปัญญาของพิธีกรรมการปลงศพในวัฒนธรรมโลงไม้สมัยก่อนประวัติศาสตร์ของคนบนพื้นที่สูงใน อ. ปางมะผ้า

เสนอโดย พิพัฒน์ กระแจะจันทร์

ข้อวิจารณ์รวม

7. ผู้วิจารณ์ ดร. ปรีชา อุตระกุล

กลุ่ม การเมืองวัฒนธรรมว่าด้วยความรู้

ข้อบทความ กระบวนการต่อรองกับการสร้างความรู้ท้องถิ่นในการจัดการน้ำ

เสนอโดย กฤษฎา บุญชัย

ข้อบทความ เกษตรกรรมยั่งยืน : การรुकคืบของภูมิปัญญาท้องถิ่นและการได้กลับ

เสนอโดย อนุสรณ์ อุณโณ

ข้อบทความ นิเวศวิทยาพื้นบ้าน การต่อสู้ของคนชายขอบเพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคมของคนกับป่า

เสนอโดย อัจฉรา รักยุติธรรม

ข้อบทความ ความจริง วัฒนธรรม และความเชื่อ การเมืองและการผลิตความรู้เกี่ยวกับการป่าไม้ในไทย

เสนอโดย ดร.ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี

ข้อวิจารณ์รวม

บทความทั้งสี่พยายามตั้งคำถามกับความรู้ ซึ่งมีอยู่หลายแบบขึ้นกับว่าเป็นความรู้หรือความจริงของใคร ที่ผ่านมามีแนวโน้มจะเป็นการจัดการทรัพยากรรวมทั้งการผลิตความรู้ล้วนแล้วแต่มีที่มา การที่จะทำความเข้าใจอย่างทะลุปรุโปร่งจำเป็นต้องถอดรหัสออกมาเพื่อที่จะได้ไม่เป็นอย่างไม่รู้ตัว การตั้งคำถามจึงเป็นเรื่องที่สำคัญมาก ประเด็นของทั้งสี่บทความมีการกระเอยถึงที่มาและที่ไปทั้งในด้านการจัดการน้ำที่เป็นกระแสหลักจากรัฐแบบเชิงเดี่ยว เราจะเข้าใจมากขึ้นเมื่ออ่านบทความของอาจารย์ปิ่นแก้วที่ชี้ให้เห็นความรู้กระแสหลัก ซึ่งไม่ใช่เรื่องป่าไม้ อย่างเดียวแต่เป็นเรื่องที่ต้องตั้งคำถามเนื่องจากแต่ละเรื่องมีตัวละครหลายตัวที่เกี่ยวข้องกัน ดังนั้นการสร้างเกณฑ์ที่ทำให้เห็นหนึ่งเดียวทั่วประเทศซึ่งมีปัจจัยเงื่อนไข วิถีวัฒนธรรม ความเชื่อที่แตกต่างกัน ก็จะสร้างปัญหาให้เกิดขึ้นได้ ดังนั้นการรู้ถึงเหตุที่มามาจะทำให้เข้าใจและไม่ติดยึดกับสิ่งที่เชื่อกันมา ในส่วนที่ยังไม่ได้เป็นกระแสหลักหรือที่เรียกว่าเป็นการเกษตรกรรมทางเลือกก็ได้มีการนำเสนอถึงโอกาสการเข้าไปแย่งชิงพื้นที่ที่มีอยู่ในภาครัฐและภาคธุรกิจมากขึ้น ในส่วนของงานของคุณกฤษฎาและครูอัจฉราซึ่งพยายามชี้ให้เห็นความสามารถของชาวบ้านในการจัดการป่าและน้ำนั้น ผมได้เห็นประเด็นที่น่าคิดว่า ในกรณีเรื่องป่า ระหว่างความเชื่อฝักักกับกฎหมายนั้นมีการสร้างความหมายใหม่เกิดขึ้นมาบ้างหรือไม่ หากหมดความเชื่อเรื่องผีอะไรจะเข้ามาแทน ในเรื่องของการจัดการน้ำแบบเหมืองฝายซึ่งเคยเห็นประสิทธิภาพในการจัดการแต่เมื่อมีการทำการเกษตรที่หลากหลายซึ่งไม่จำเป็นต้องอาศัยน้ำจากเหมืองฝายก็ได้ นั้นจะมีผลต่อกลไกเหมืองฝายซึ่งเป็นกลไกเดิมของชุมชนอย่างไร ชุมชนนั้นได้พัฒนาความรู้ที่เกิดขึ้นมาจากการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้อย่างไร

8.กลุ่ม ร่างกาย ผัสสะการรับรู้ การเมืองเรื่องความทรงจำและประสบการณ์

ผู้วิจารณ์ รศ. ดร.ลือชัย ศรีเงินยวง

ข้อบทความ ล้นกับพัน(เฟื่อง) การเปลี่ยนแปลงประสบการณ์การรับรสและความทรงจำเกี่ยวกับ "ความหวาน" จากน้ำตาลพื้นบ้านสู่อุตสาหกรรม

เสนอโดย ชาติชาย มุกสง

ข้อวิจารณ์

มีหลายประเด็นที่คุณชาติชายได้ทิ้งไว้โดยเฉพาะเรื่อง ความหวานซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกสร้างโดยเงื่อนไขของทุนนิยม การที่ความหวานถูกทำให้เป็นมาตรฐาน และผูกกับเรื่องสุขภาพ โรค และการรณรงค์ไม่ให้กินความหวานซึ่งเป็นกระบวนการที่ซับซ้อนขึ้นในทางสังคม ในกรณีนี้การสร้างมาตรฐานของความหวานเป็นการพยายามสร้างมาตรฐานของรสนิยมต่อความหวานให้เกิดไปในแนวเดียวกัน และเมื่อการแพทย์สร้างความรู้เรื่องโรคที่มาจากน้ำตาลก็ได้

อาศัยการสร้างการรับรู้ผ่านผัสสะต่างๆ เช่น ลิ้นที่รับความหวาน แต่ความหวานอาจเกิดขึ้นจากผัสสะอื่นที่ไม่ใช่ลิ้น
อย่างเดียวก็ได้ นอกจากนี้ยังได้เสนอประเด็นเรื่องการเชื่อมโยงมัลเวลาจากฐานระบบเศรษฐกิจที่ส่งผลให้เกิดการ
สร้างการบริโภคความหวานผ่านเวลาต่างๆ รวมทั้งเวลาที่เป็น break ของการกินอาหารอีกด้วย

ข้อบทความ ไม่เห็น ไม่ได้ยิน แต่เข้าใจ ผัสสะ ประสบการณ์ชีวิต และการรับรู้ของผู้พิการ
เสนอโดย พญ.วัชรารัฐ วัชรกุลย์
ข้อวิจารณ์

ประเด็นในเชิงทฤษฎีสำหรับบทความนี้อาจจะยังคงไม่ได้บอกอะไรมากมายแต่ประเด็นที่น่าสนใจในที่นี้คือ
ความจริงเป็นเรื่องของการสร้างจากการใช้สื่ออะไรเข้าไปสัมผัสกับความจริง และได้แสดงให้เห็นถึงกระบวนการของ
การเข้าถึงความจริงโดยการผ่านสื่ออื่นๆ ที่คนทั่วไปไม่คุ้นเคย ดังนั้นคนทั่วไปจึงจะไม่ทราบว่ายังมีความจริงแบบอื่นๆ
อยู่อีก ดังนั้นการคุ้นเคยกับสิ่งที่เกิดขึ้นทุกเมื่อเชื่อวันเป็นธรรมดาเป็นธรรมชาติ จึงไม่ได้เป็นความจริงที่สมบูรณ์ หรือ
เป็นความจริงที่จริงมากกว่า บทความนี้จึงได้แสดงให้เห็นถึงการเข้าถึงความจริงในแบบอื่นแต่ก็ไม่ได้หมายความว่า
อะไรเป็นความจริงมากกว่า แต่หมายความว่ายังมีความจริงในแบบอื่นๆ อยู่อีก ดังนั้นความจริงที่เรารับรู้ปัจจุบันจึง
ทำให้เกิดการสูญเสียการเข้าถึงสุนทรีย์ สัจจะ หรือความจริงด้านอื่นไป มันทำให้เรารับรู้สังคมความเป็นมนุษย์ที่
ขาดวินัยไป นี่อาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้คนเรายังมีความทุกข์และสร้างความรุนแรงขึ้นในปัจจุบัน บทความชิ้นนี้จึง
แสดงให้เห็นรูปแบบที่ชัดเจนมากถึงกระบวนการสร้างความจริงโดยผ่านอายตนะ ความจริงไม่ได้อยู่ข้างนอก แต่
ความจริงอยู่กับการที่เราเข้าไปสัมผัสกับมันนั้นได้อย่างไร

ข้อบทความ เรือนร่าง ผัสสะกับการเปลี่ยนแปลงประสบการณ์ความเป็นแม่ อำนาจทางการแพทย์การ
ผ่าตัดคลอดของหญิง
เสนอโดย อรุณ รั้งผึ้ง
ข้อวิจารณ์

บทความนี้ได้เสนอภายใต้กรอบประเด็นใหญ่ทางมานุษยวิทยาคือเรื่องของความเจ็บปวด ท่าทีของมนุษย์
ต่อประสบการณ์เรื่องความเจ็บปวดเป็นเรื่องที่ยังศึกษาน้อย แต่ปรากฏการณ์มนุษย์ต่อความเจ็บปวดในปัจจุบันมี
เยอะมาก เช่นการขายยาเพื่อลดความเจ็บปวดมีอยู่มากมาย เช่น เจาะแค่ยาแอสไพรินมีตัวเลขในการผลิตปีหนึ่ง
กว่าสามหมื่นตัน ยังมีความพยายามที่จะลดความเจ็บปวดเท่าไร ในขณะที่เดียวกันประสบการณ์ของการอดทนต่อ
ความเจ็บปวดจึงยังมีมากขึ้น แต่งานวิจัยที่มองในด้านบวกของความเจ็บปวดเป็นงานศึกษาที่มีน้อยมาก การเข้าไป
สัมผัสกับความเจ็บปวดเป็นการเข้าไปสัมผัสกับความจริงอีกด้านหนึ่งของมนุษย์ที่ปัจจุบันมนุษย์พยายามหลีกเลี่ยง
ประสบการณ์นั้น แต่ในส่วนของบทความชิ้นนี้ยังไม่ได้แสดงให้เห็นชัดเจนในแง่ที่ว่าประสบการณ์ของการคลอดโดย
กระบวนการของการให้ยาได้ทำให้เกิดการหลงลืมประสบการณ์ความเจ็บปวดจากการคลอดจริงหรือเปล่า เราจะ
ต้องกลับไปส่งเสริมให้คนหันกลับมาสัมผัสประสบการณ์ชุดนี้หรือไม่ แต่ความน่าสนใจของบทความก็ได้เสนอให้เห็นว่า
การลดประสบการณ์ความเจ็บปวดของมนุษย์ได้ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของเทคโนโลยีทางการแพทย์ ประสบการณ์
ของความเจ็บปวดที่น้อยลงของมนุษย์ทำให้มนุษย์ขาดทักษะในความอดทนในปัจจุบันใช้หรือไม่

9. กลุ่ม ความรู้กับพลังสังคม

ผู้วิจารณ์ ดร.โสวดีรี ณ ถลาง

ชื่อบทความ การพัฒนาต้นแบบการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทของชุมชนสมานฉันท์

เสนอโดย ดร.สมศักดิ์ ศรีสันติสุข

ชื่อบทความ พลังภูมิปัญญาท้องถิ่นในการรักษาคลองแสนแสบ

เสนอโดย กนกกรัตน์ ยศไกร

ชื่อบทความ เลียงผา กวางผา และชาวม้ง ความรู้ อำนาจ และการต่อสู้ทางชาติพันธุ์

เสนอโดย ไพบุลย์ เฮงสุวรรณ

(ไม่ปรากฏชื่อผู้วิจารณ์)

10. กลุ่ม ทรัพยากรกับความรู้

ผู้วิจารณ์ ผศ.ดร.ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ

ชื่อบทความ พลวัตของความรู้ท้องถิ่นกับทางเลือกในการจัดการทรัพยากรบนพื้นที่สูง กรณีศึกษาชุมชนม้ง บ้านแม่สาใหม่ อ.แมริม จ.เชียงใหม่

เสนอโดย อะภัย วาณิชประดิษฐ์

ชื่อบทความ ภูมิปัญญาท้องถิ่น นวัตกรรมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา ต.บางขุนไทย อ.บ้านแหลม จ.เพชรบุรี

เสนอโดย กมลทิพย์ คงประเสริฐอมร

ชื่อบทความ การวิจัยและพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษาชุมชนไม้เรียง อ.ฉวาง จ.นครศรีธรรมราช

เสนอโดย กัลยานี ปฏิมาพรเทพ

(ไม่ปรากฏชื่อผู้วิจารณ์)

11. กลุ่มความรู้ในชุมชนช่าง

ผู้วิจารณ์ อ.ปฐมฤกษ์ เกตุทัต

ชื่อบทความ การเมืองของสุนทรียภาพผ้าขึ้นดินจากแม่แจ่ม

เสนอโดย ปราโมทย์ ภักดีณรงค์

ชื่อบทความ การปรับตัวของสลำพื้นบ้านในบริบทของการท่องเที่ยว กรณีศึกษาชาวบ้าน บ้านหลุก อ.แม่ทะ จ.ลำปาง

เสนอโดย โขมสี แสนจิตต์

ชื่อบทความ ภูมิปัญญารากหญ้า ชีวิตช่างในโลกสมัยใหม่

เสนอโดย วิภาส ปรัชญาภรณ์

ชื่อผู้วิจารณ์

เมื่อพิจารณาบทความทั้งหมดทำให้เห็นว่าเป็นเรื่องบทบาทของปัญญาชนกับชาวบ้านที่เป็นช่าง ข้อสังเกตประการหนึ่งต่อช่างคือ ช่างพื้นบ้านเป็นหน่วยที่ไม่มีความเป็นสถาบันในสังคมไทยมานานยกเว้นในส่วนของช่างหลวงงานของคุณปราโมทย์แสดงให้เห็นว่ามีคนกลุ่มหนึ่งคือนักวิชาการเข้ามามีบทบาทต่อการสร้างประเพณี วัฒนธรรมที่เกี่ยวกับช่าง เนื่องจากงานชิ้นนี้เป็นงานที่มาจากวิทยานิพนธ์จึงมีลักษณะของข้อมูลที่เป็นรูปแบบอย่างชัดเจน อีกงานชิ้นหนึ่งคืองานเรื่องการแกะไม้ที่บ้านหลุกโดยอาจารย์โฆมสี เป็นงานที่น่าสนใจชิ้นหนึ่งเนื่องจากตัวหมู่บ้านเองก็มีความน่าสนใจหลายประการ ข้อสังเกตจากงานชิ้นนี้คือ ในเรื่องของสล่านั้นหากพิจารณาในเชิงภูมิปัญญาแล้ว จะหมายถึงอะไรแน่ คำว่าช่างหรือสล่าเป็นคำที่ถูกนำมาสร้างความหมายใหม่เพื่อหลีกเลี่ยงความหมายของคำว่า การเป็นศิลปิน ดังนั้นนิยามของความเป็นช่าง ศิลปิน หรือสล่านั้นก็เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา นอกจากนี้ในเรื่องของการพัฒนาความถนัดในช่างเอง อาจารย์โฆมสีก็แสดงให้เห็นว่าสล่าได้พัฒนางานให้เข้ากับวัสดุและความชอบวัสดุบางประเภทเป็นพิเศษซึ่งอาจจะเป็นลักษณะของความเป็นช่างพื้นเมืองของไทย อีกประการหนึ่งคือการแยกทักษะที่ชัดเจนว่าเป็นช่างแกะหรือช่างสลัก ซึ่งมีความแตกต่างกัน ทั้งที่โดยความจริงแล้วช่างอาจจะไม่ได้แยกทักษะเหล่านี้ในการสร้างสรรค์ผลงานของตน ในส่วนที่เป็นข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ที่กล่าวไว้ว่าช่างแกะสลักที่เริ่มมาในปี ๒๕๐๗ จนกระทั่งมานิยมมากในปี ๒๕๓๕ แต่ไม่ได้ให้ข้อมูลที่ชัดเจนว่าในช่วงต้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๗ นั้นช่างที่บ้านหลุกได้เกิดขึ้นมารองรับอะไรนอกจากการท่องเที่ยวในภายหลัง อาจทำให้เห็นว่าช่างที่บ้านหลุกเป็นการผลิตงานเพื่อป้อนตลาดภายนอกเช่นตลาดบ้านถวาย ซึ่งทำให้เกิดการผลิตแบบแยกส่วนต่อมาในภายหลังและส่งผลกระทบต่อตัวผลงานที่ทำให้ยากที่จะแสดงอัตลักษณ์ของตัวงานโดยรวมออกมา ในประเด็นเรื่องการสร้างราคาของผลงานก็มีผลต่อการเลือกวัสดุ เช่น ไม้ มาใช้สำหรับสร้างงานชิ้นนั้น นอกจากนี้ประเด็นที่น่าคำนึงก็คือ สินค้าเหล่านี้ใครเป็นผู้ซื้อ

ในงานของคุณวิภาสนั้นเป็นงานที่ดีมากขึ้นหนึ่ง แต่มีคำถามในเรื่องของช่วงเวลา งานชิ้นนี้เป็นเรื่องทางการเมืองของชุมชนโดยมองผ่านช่าง อาจจะเปรียบเทียบกับงานศึกษาบางลำพูของคุณพิเชฐ แต่เป็นการศึกษาในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว เช่นสถานการณ์การปิดถนนคนเดินและปรากฏความร่วมมือทางการเมืองของกลุ่มคนในชุมชนขึ้น ในส่วนงานของคุณวิภาสอาจกล่าวได้ว่าสถานการณ์นี้ยังกำลังดำเนินอยู่ การต่อสู้ของคนในชุมชนจะเป็นการต่อสู้เพื่อความชอบธรรมของการมีสถานภาพที่จะดำรงชุมชนของตนอยู่ นอกจากนี้อาจจะมองเปรียบเทียบเรื่องการต่อสู้ของคนในชุมชนนี้ในกรณีของบ้านครัว ในกรณีเช่นนี้ บทบาทของนักวิชาการในการศึกษาชุมชนนั้น ประเด็นที่ควรนำเสนอข้อเท็จจริงในชุมชนนั้นความเหมาะสมก็เป็นสิ่งที่ควรพิจารณา

12. กลุ่มความรู้กับชาติพันธุ์

ผู้วิจารณ์ ดร.นฤมล อรุโณทัย

ชื่อบทความ ความคิดทางปรัชญาในภาณิดมั่ง

เสนอโดย ยุทธศักดิ์ สิบศักดิ์วงศ์

ชื่อบทความ โลกของชาวมอแกน มองจากความรู้พื้นบ้านเกี่ยวกับทะเลและพื้นที่ชายฝั่ง

เสนอโดย พลเดช ฌ ป้อมเพชร

ชื่อบทความ การปรับเปลี่ยน เปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทยใหญ่ กรณีศึกษาชาวไทย

ใหญ่ หมู่บ้านถ้ำลอด อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน

เสนอโดย พิมุข ชาญธนะวัฒน์

ข้อวิจารณ์รวม

บทความทั้งสามฉบับนี้มาจากงานเชิงชาติพันธุ์วรรณา ในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นก็จะมีชื่อที่เป็นภาษาในท้องถิ่นที่ถูกจำแนกออกไปในแต่ละวัฒนธรรม เช่น ชื่อของหอยที่ถูกจำแนกและจัดระเบียบในงานของคุณพลาเดช ในส่วนของงานที่ศึกษาเรื่องม้งได้เห็นว่ปรัชญาม้งไม่ได้มองแค่โลกกับเรื่องราวทางกายภาพแต่ได้ขยายไปสู่การมองโลกในแง่มุมอื่นด้วย การมองของชาวม้งไม่ได้มองแบบทวิเหตุคือหาที่มาซึ่งมีลักษณะแบบวิทยาศาสตร์ จึงเป็นความรู้ที่แตกต่างกับวิทยาศาสตร์ เช่นอาจจะมึหลักการที่เรียกว่าผีบรรพบุรุษ งานลักษณะนี้เรียกว่าการศึกษาแนว ethnohistory ซึ่งนิยมศึกษากันมากในสังคมอเมริกา ทำให้เห็นว่าสังคมที่ไม่มีภาษาเขียนก็มีปรัชญาของตนได้ และสังคมเหล่านี้ไม่มีนักปรัชญาที่เป็นตัวบุคคลหรือลักษณะที่เป็นปัจเจกบุคคลเช่นเดียวกับลักษณะของตะวันตก

บทความเกี่ยวกับมอญแกนซึ่งสัมพันธ์กับนิเวศวิทยาทางทะเล ซึ่งจัดเป็นหนึ่งในกลุ่มชาวเลในประเทศไทย ที่ประกอบด้วยกลุ่มย่อยหลายกลุ่ม และชาวมอญแกนก็ได้มึอิทธิพลกับชื่อสัตว์ พันธุ์พืช ที่อยู่ทะเล ชื่อเหล่านี้ต่างก็สัมพันธ์กับลักษณะของความสัมพันธ์ต่อกันในสิ่งแวดล้อม รวมทั้งวิถีชีวิตของชาวมอญแกน เช่น เรื่องความรู้ในการสร้างเรือจากไม้ธรรมชาติ ความรู้เรื่องการถ่ายทอดเนื้อที่เดินเรือในหลายช่วงอายุคน ดังนั้นภูมิปัญญาจึงไม่ใช่เรื่องที่เกิดขึ้นลอยๆ แต่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชน

บทความที่สามเกี่ยวกับเรื่องไทยใหญ่ ได้กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลง โดยแยกแยะเป็นปัจจัยภายนอกภายใน ผลที่เกิดขึ้นทั้งในด้านบวกและด้านลบที่มีต่อชุมชนชาวไทยใหญ่ เนื่องจากแสดงถึงการเปลี่ยนแปลงมาก จึงมองไม่เห็นในเรื่องของภูมิปัญญาอย่างเด่นชัดนัก แม้แต่ความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ก็ไม่ได้เห็นความเชื่อมโยงต่อการนำความรู้ดั้งเดิมหรือความรู้พื้นบ้านมาปรับใช้กับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นใหม่ในชุมชน ทำให้ไม่ได้เห็นต่อการทักทวนกระแสการเปลี่ยนแปลง หรือการผสมผสานระหว่างสิ่งใหม่ซึ่งรุนแรงกับสิ่งเก่าที่แทบจะไม่หลงเหลืออยู่ในชุมชน การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอย่างหนึ่งเกิดจากเรื่องการท่องเที่ยวซึ่งยังไม่ได้แสดงให้เห็นถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นทางสังคมและวัฒนธรรม

กล่าวโดยสรุปทั้งสามบทความนี้ได้แสดงให้เห็นว่าความรู้ทางชาติพันธุ์ต่างจากความรู้ทางวิทยาศาสตร์คือควรความรู้เหล่านี้สัมพันธ์กับสังคม และการถ่ายทอดความรู้เหล่านั้นได้ถูกคัดเลือกผ่านบุคคลที่มีจริยธรรมในสังคม แต่ทั้งสามบทความนี้ไม่ได้แสดงนัยะเกี่ยวกับการเมืองของความรู้ซึ่งอาจจะเป็นขั้นของการศึกษาในลำดับต่อไป

13. กลุ่ม ผู้หญิง เกย์ กะเทย กับการท้าทายเรื่องเพศ

ผู้วิจารณ์ ผศ.ดร.วิลาสินี พิพิธกุล

ชื่อบทความ สตรีศึกษา "ของแท้" แบบ "ไทย"

เสนอโดย ปาริฉัตร บัตรประโคน

ชื่อบทความ เกย์ในฐานะ "ความเป็นอื่น" ในยุคสมัย(ภูมิปัญญา)คุ้มกันบกพร่อง

เสนอโดย เทอดศักดิ์ ร่มจำปา

ชื่อบทความ ตำนานล้านนากับการท้าทายความหมายเรื่องเพศ

เสนอโดย เปรมปรีดา ปราโมช ณ อยุธยา

ข้อวิจารณ์รวม

บทความทั้งสามมีความคล้ายกัน ๔ ประเด็นคือ ประเด็นแรกเป็นการคิดในมุมมองแบบวิพากษ์ งานของครูปรีดิตรตั้งคำถามว่าหลักสูตรสตรีนิยมได้ก้าวข้ามหลุดพ้นไปจากกระแสชาตินิยมหรือยัง บทความของเทอดศักดิ์ได้แสดงให้เห็นว่าตัวตนของเกย์ได้ถูกลวงให้กลับเข้าไปสู่กับดักความคิดเรื่องสองเพศอีกครั้งหนึ่ง งานของคุณเปรมปรีดาพยายามชี้ให้มองก้าวข้ามความเป็นตัวตนทางร่างกายไปสู่การกระทำหรือพื้นที่ทางวัฒนธรรมมากกว่า

ประเด็นที่สองคือทั้งสามบทความนำปรัชญาแบบสตรีนิยมเป็นแว่นส่องแบบสองชั้นซึ่งสะท้อนกันเอง สิ่งที่เกิดขึ้นในบทความชิ้นแรกคือการนำเอาประสบการณ์ของความเป็นผู้หญิงมาใช้เป็นประธานในการศึกษา และแว่นชั้นที่สองคือผู้หญิงที่เป็นประธานในการศึกษานั้นได้ถูกเลือกมาโดยตลอด และความหลากหลายที่ปรากฏในสตรีศึกษาได้นำไปสู่ความอ่อนแอของพลังสตรีศึกษาด้วย งานชิ้นที่สองได้มองผ่านแว่นของการสร้างอัตลักษณ์ทางเพศเกย์เพื่อที่จะได้ปรากฏพื้นที่ทางสังคมมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็ได้สร้างกรอบของความเป็นคู่ตรงข้ามใหม่ขึ้นในสังคมด้วยคือการเป็นเกย์ดี/ไม่ดี บทความชิ้นที่สามเสนอว่า ภาพของร่างกายที่ถูกคาดหวังได้แสดงให้เห็นว่าปรากฏการณ์ทางเพศเป็นเรื่องที่ลึกลับซับซ้อน และได้เสนอเปลื้องความคิดทางเพศในลานนาว่าเกิดขึ้นผ่านบริบททางประวัติศาสตร์มานานแล้ว แต่ในที่สุดภาพของเพศที่สามที่ถูกเสนอในสังคมก็ไม่ได้มีความชัดเจน และได้นำไปสู่กรอบความคิดทางเพศแบบคู่ตรงข้ามเช่นเดิม

ประเด็นที่สามคือ งานทั้งสามชิ้นได้เสนอเรื่องของภาวะทางเพศสภาพหรือ gender ทั้งในแง่มุมมองของ race class and identity

ประเด็นสุดท้ายคือได้ขยับขยายการศึกษาของผู้หญิง เกย์ กระทั่งว่าไม่ได้เป็นการศึกษาในกรอบของความ เป็นชายขอบ แต่เป็นเรื่องที่มีที่ไปที่มาที่ไปในทางประวัติศาสตร์หรือวงศาวิทยาเรื่องเพศในสังคม ดังนั้นการศึกษาใน ประเด็นนี้จึงเป็นเรื่องที่แยกไม่ออกจากสังคม นอกจากนี้งานทั้งสามได้พยายามวิพากษ์การศึกษาทางการแพทย์และ จิตวิทยาที่พยายามลดรูปของการศึกษาเรื่องเพศว่าเป็นเรื่องภายในบุคคลมาโดยตลอด

ข้อเสนอแนะต่องานชิ้นต่างๆคือ งานชิ้นแรกผู้วิจารณ์มองว่าสตรีศึกษาอย่างไรเสียก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ แง่มุมทางการเมือง พร้อมกับยืนยันความหลากหลายเพื่อที่จะเข้าใจกับความแตกต่าง ส่วนงานชิ้นที่สองและสาม นั้นมีข้อเสนอว่า การศึกษาในเรื่องของเพศนี้จะต้องวางประเด็นดังกล่าวในมิติทางประวัติศาสตร์ให้ได้ เพราะว่าเรื่อง ดังกล่าวถือว่าเป็นผลผลิตทางประวัติศาสตร์และดำรงอยู่ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งเท่านั้น จึงต้องหันกลับไปดูการ ดำรงอยู่ในแต่ละช่วงประวัติศาสตร์ของการแบ่งเพศได้ชัดเจนขึ้นและจะลดความเป็นนามธรรมลงซึ่งเครื่องมือทาง ประวัติศาสตร์และมานุษยวิทยาจะแสดงความเป็นรูปธรรมมากขึ้น นอกจากนี้ประเด็นในเรื่องของอัตลักษณ์ได้ถูกนำ มาพิจารณามากเกินไป อาจต้องหันกลับมามองในประเด็นอื่นๆ ให้มากขึ้น เช่นในมิติของครอบครัว เป็นต้น นอกจากนี้การศึกษาตัวตนข้ามเพศด้วยแนวคิดแบบทุนนิยมบ้างหรือไม่